

קובל

מפורסם גם מחוץ לקובל. בני העיר היו נוהרים בשמחה תורה לתצר הרבי מטריסק, לראותו בריקודי החסידים. היו בתי-כנסת, בתי-מדרש, „שטיבלאך“ של חסידים ומתנגדים, חדרים ותלמוד תורה. המפורסם בבתי-הכנסת היה בית-הכנסת ה- גדול על החזנים והמשוררים. כאן עברו לפני התיבה חזנים ידועי שם. מבין המוסדות החשובים באותה תקופה ראויים לציון ביה"ס החילוני, „משכיל אל דל“, בית-החולים היהודי על רופאיו היהודים, ש- שרתו באמונה את הציבור בעיר, המסעדה ה- מצוינת לחיילים היהודים, שנשארו בימי חג בתוך הקסקרטיין. תושבי העיר בכללם הצטיינו בהכנסת אורחים וגמילות חסדים.

מלחמת העולם הראשונה

בפרוץ מלחמת העולם הראשונה סבלה קובל מחילופי שלטון וחילות. לשיא הגיעה התפרעות חיילי הגנרל האלר האנטישמי. עוד כשהמלחמה בעיצומה שלחו הגרמנים מהנדסים לבנות בתי גתיבות בדרך לרוסיה. בצומת מסילת-הברזל גבנה בית הגתיבות המפואר בקובל. בית הגתי- בות סיפק כל השנים פרנסה לעגלונים ובעלי הכרכרות.

עם פירסם הצהרת בלפור וגמר המלחמה התחדשו חיי הקהילה היהודית בעיר — בשטחי המסחר, חרושת ומלאכה — טחנות קמח, חש- מל, בורסקאות בית הבד, וכן בתנועה הציונית ובהיי התרבות והאמנות. נוסדו או שתי גי- מנסיות: היהודית-פולגית של קלרה ארליך וה- גימנסיה „תרבות“. ובתי-הספר בעברית, „ה- צליה“ ו„קלומל“.

ב-1934 זכה מנהל הגימנסיה „תרבות“, אשר פרנקפורט, לבקר בארץ, להפגש עם אנשי קובל להתרימם למטרת הקמת בנין חדש לגימנסיה. היו גם בתי-ספר עממיים פולגיים, בי"ס ל- מודדים, גימנסיה ממלכתית פולגית, בי"ס ל- מלאכה לבנות „אורט“, „פאלקס שולע“, בי"ס למסחר ותלמוד תורה.

בין הסופרים שהתפרסמו בעיר היו קלמן גוטנבוים, יונה רוזנפלד, קלמן ליס ויוסף אריי- כא. — הם יצרו בעברית וביידיש. בשטח ה- תיאטרון: „דראמאטישער פעראיין“ ו„סטודיו ה- בימה“. טובי הלהקות בפולין ביקרו בקובל והציגו באולם קולנוע „אקספרס“. היו ספריות ע"ש י. ל. פרץ ו„תרבות“, העתון השבועי

הכפר קובלה, על גדות הנהר טוריה, נודע כבר במאה ה-14 כנקודת מעבר מליטא לרייסן. בשנת 1569 סופחה, כחבל ווהלין, מליטא לפו- לין ומאז היא ידועה כעיר ואם בישראל. באותה תקופה הוטלו על היהודים מסים כב- דים, גזרות קשות, גירושים והיו התנגשויות בין בעלי המלאכה הפולנים והיהודים. גזירות ת"ח ות"ט (1648), של „חמיל“ לא פסחו על הישוב היהודי בקובל והיו הרבה מאוד קרבנות. הפרבוסלווים הטביעו בנהר את היהודים והקתולים, שלא הספיקו להימלט מן העיר. במאה ה-17 נזכרת קובל כקהילה עצמאית. בשנת 1744 נשרף בית-הכנסת היהודי על כל התעודות ופנקס הקהילה שהיו גנוזים בו. בשנת 1795 סופחה קובל, יחד עם כל חבל ווהלין, לממלכה הרוסית הגדולה.

חיי היהודים שוננו בשנת 1896 — בתקופת „חיבת ציון“ ו„הועד האודסאי“. בשנת 1898 יצא מקובל הד"ר פינשטיין כציר לקונגרס ה- ציוני השני.

אישיות דגולה נוספת היה ר' יעקב אנטין — איש ירא שמים ואוהב ישראל. הוא השקיע את הונו בפיתוח העיר. סלל את מסילת-הברזל בסביבה, ששינתה את פני העיר. הוא הקים מפעלי בניה גדולים, בנה 30 קסקטינים בשביל ה„קובלסקי פולק“, וכך סיפק עבודה ופרנסה לפועלים היהודים בעיר. בשלהי המאה ה-19 — בעת הפרעות בקישיניב — נפל דבר בחיי ה- יהודים בעיר. הסטודנט פנחס דשבסקי התנקש בצורך פאוול קרושבין ופצעו. הוא הסגיר את עצמו והועמד לדין. עורכי-הדין מירנוב וגרונו- ברג הגנו עליו, שלא על מנת לקבל פרס, אולם הוא נידון לחמש שנות עבודת פרך. גם פרופ' שמעון דובנוב כתב על מעשהו של דשבסקי.

כתוצאה מכך התעוררה התנועה הציונית ב- קובל ובשנה הזיא עלו שני העולים הראשו- נים — מאיר ענטין ודב וינשטיין. אחריהם עלה אחד המורים הטובים בדור ההוא, מר טורקניץ. מהעיר יצא גם ד"ר קס- טלנסקי ששימש אחר-כך כיועץ מיוחד לענייני כלכלה בארץ מטעם הסוכנות היהודית בלונדון.

תורה וחסידות

העיר הצמיחה תלמידי חכמים ורבנים. ביניהם הרב הגאון אליעזר ניצברג, שהתפרסם בספרו „דמשק אליעזר“; „הזקן“ מנישחין, הרב גולד- שמידט, הרב קראוזה („דער גראוויצער“), שהיה

הנמלטים מהגיטו חיפשו מקלט ביערות בסביבה, אך רבים מהם נרצחו בידי כנופיות אוקראיניות.

יהודים מקובל פעלו ביחידות פרטיזניות ב"יערות, קומאן". היו גם מעשי גבורה כמו של המורה אברך, דבורה באראן, ליובה לדרהנדלר, לאה פיש ושינדל שווארץ, שנלחמו בנשק נגד הגרמנים. חיאל שינבויס נפל על יד מכונת היריה בגיטו וילנה.

ב-7 ביולי 1944 חזרו הסובייטים לקובל — אתם הגיעו שני חיילים יהודים: שלמה פרלמוטר ומרדכי בר. הם נכנסו הראשונים לבית-הכנסת הגדול והעתיקו את כל החריטות מהקירות — בידיש, עברית, פולנית ורוסית. במרוצת הזמן התאספו בעיר כ-40 איש משארית הפליטה, שהמשיכו ברובם בדרכם לישראל.

נוסף לקבוצה הראשונה התלקטו בני קובל אחרי המלחמה מרוסיה, ממקומות מחבוא, פרטיזנים מהיערות וניצולי המחנות והעפילו בדרך-כיס לא-דרכים ארצה עוד לפני מלחמת ה"שחרור.

את זכר יקירינו, שנספו בשואה ובעיר הנצחנה ביער הקדושים, בספר קובל, בהיכל יהדות ויהלן ומצבת זכרון בבית העלמין בחולון. הלבית"ד צבי רזניק

„קאולער שטימע“ בהוצאת יעקב בורק. העיר קובל היתה עיר הומיה ושוקקת חיים ותרבות ומקום מקלט לפליטי מלחמות.

בנוסף למפלגות „צעירי ציון“ ו„פועלי ציון“ הראשונות בעיר קמו תנועות נוער ציוניות: הצופים, החלוץ, השומר הצעיר, בית"ר, החלוץ הצעיר, „פרייהייט“, „גורדוניה“, מפלגת המזרחי, העובד והשומר הדתי, ואגודות הספורט: „מכבי“, „קדימה“ ו„חשמונאי“, שפעלו בענפי התעמלות, כדורגל וחתירה על הטוריה. תנועות הנוער הופיעו על דגליהן ברחובות העיר לשמחת התושבים. התחדשו גם פעילויות המוסדות: מכבי-אש, ליגת הצדק, ביקור חולים, מעות חטים, „טאז“ הכנסת כלה, מושב זקנים בית יתומים, בנקים, ועד הקהלה ופרנסיה וחברה קדישא וכן אגודות מקצועיות בהשפעת ה„בונד“ והקומוניסטים.

הציונות המנשימה. החלוצים הראשונים שעלו ארצה בשנת 1921 היו: משה וייסברויט וישעיהו גיבור. כן יצאו חלוצים לקיבוץ ההכשרה ב"קלוסובה. לקובל הגיעו טובי הנואמים מפולין ומהארץ: ז'בוטינסקי, זרובבל, ביסטריצקי, טבנקין.

מאות מבני קובל יצאו להכשרות לקראת עלייתם ארצה. גם בקובל היה קיבוץ הכשרה, מושבות מנהלים התקיימו בהורודליץ וזלינה. בוגרי בתי-הספר נסעו להשתלמויות וללימודים והיו לגננות, מורים, רופאים ומהנדסים. בערב השואה מנתה האיכלוסיה היהודית בעיר כ-17,000 נפש.

עם כניסת הסובייטים בספטמבר 1939 פסקה הפעילות הציבורית, מפעלים הולאמו, המסחר הפרטי בוטל והוקמו קאופרטיבים למלאכה. רשת חינוך בידיש — תיכון, בתי-ספר יסודיים וגני ילדים הוסיפו לפעול, המורים השתדלו להעניק למלאכת ההוראה צביון לאומי.

השואה

הגרמנים כבשו את קובל ב-27 ביוני 1941. בו ביום נהרגו 8 מיהודי המקום. כעבור שבועות אחדים אספו הגרמנים 200 ספרי תורה והעלו אותם באש. ה„יודנראט“, בראשות העסקן ה"ציוני משה פרל, עשה כמיטב יכולתו להקלת רוע הגזירה. בסוף 1941 נרצחו אלפי יהודים. הגיטו הוקם במאי 1942 בשני מקומות ומנה 24,000 איש מבני המקום והסביבה. ב-22 ביולי נערכה האקציה הגדולה והעיקרית בקבר האחים בכפר באכובה והיהודים שרוכזו בבית-הכנסת הגדול הוצאו קבוצות קבוצות להורג. לפני הוצאתם להורג חרתו הקרבנות בדם על הקירות ודרשו נקמה. כל העיר נחרבה ורק בית-הכנסת הגדול נשאר עומד על תלו.